

Perspektiv på utmaningar för rektorer i högindexförskolor

2024-11-26

Innehåll

Bakgrund.....	3
Barnpengen består av ett grundbelopp och ett strukturbelopp	4
Syfte och avgränsning	4
Metod.....	4
Sammanfattning intervjuer	5
Barn.....	5
Vårdnadshavare	5
Personal	7
Förskollärare.....	9
Organisatoriska förutsättningar	9

Bakgrund

Kommunfullmäktige beslutade den 24 november 2022, inom ramen för befintlig budget 2023, att ge förskolenämnden i uppdrag att utreda vilka särskilda anställningsvillkor som kan erbjudas för att locka utbildad personal till förskolor i områden med sociala utmaningar. Vid nämndssammanträde den 19 juni 2024 redovisade förvaltningen kommunfullmäktiges uppdrag. Ärendet bordlades (protokoll nr 10/2024 § 120).

Vid sammanträdet den 28 augusti 2024 (protokoll nr 12/2024 §136) återremitteras ärendet till förskoleförvaltningen med uppdrag att utreda hur mycket den socioekonomiska resursfördelningen behöver öka för att höja likvärdighet i stadens förskolor samtidigt som kvaliteten i förskolor med lågt socioekonomiskt index behålls. Vidare står det att läsa att det i utredningen ska ingå en bedömning av hur mycket resurser som behöver tillföras för att en ökning av den socioekonomiska viktningen inte ska drabba förskolor med lågt socioekonomiskt index.

Förskolenämndens resursfördelningsmodell beslutas i samband med bildandet av en central förskolenämnd år 2018. Initiativet till modellen togs 11 januari 2017 (protokoll nr 1/2017 § 24), då kommunstyrelsen gav stadsledningskontoret i uppdrag utreda en central resursfördelningsmodell för förskolan.

Den interimistiska förskolenämnden fattar 19 mars 2018 beslut om en resursfördelningsmodell med en socioekonomisk viktning, kallad strukturbelopp, om tio procent (protokoll nr 2/2018).

Faktorer som strukturbeloppet baseras på är:

- kön
- invandring
- högsta utbildning för vårdnadshavarna
- ekonomiskt bistånd
- bor med en eller båda vårdnadshavarna
- vårdnadshavares inkomst
- utländsk bakgrund
- Human Development Index (HDI)
- bostadsområdets sociala tyngd

Strukturbeloppets konstruktion grundas på nio socioekonomiska faktorer som antas ha stor påverkan på elevers skolresultat. Det bygger på att SCB årligen tar fram ett index på förvaltningens beställning baserat på de nio socioekonomiska faktorer för samtliga barn inskrivna i förskolan. Konstruktionen anses vara i linje med målet att fördela ekonomiska resurser, riktade för att säkerställa att fördelningen sker enligt principen att alla barn, oavsett bostadsort och familjens sociala och ekonomiska förhållanden, har lika tillgång till utbildning (Skollagen, 1 kapitel 8 §).

Efter 2018 har strukturbeloppets procentsats justerats vid två tillfällen. Första tillfället var i samband med beslut om budget 2018, där strukturbeloppet

justerades från 10 procent till 7,5 procent (protokoll nr 6/2018 § 104). Andra tillfället var 2019 då strukturbeloppet justerades från 7,5 procent till 5 procent (protokoll nr 11/2019 § 213).

Barnpengen består av ett grundbelopp och ett strukturbelopp

Grundbeloppet viktas utifrån skillnader i barns ålder och vistelsetid och omfattar kostnader för omsorg, pedagogisk verksamhet, pedagogiskt material, utrustning, måltider och lokaler. Denna del utgör 95 procent av barnpengen och differentieras beroende på om barnen är 1–2 år eller 3–5 år.

Strukturbeloppet utgör fem procent av barnpengen och fördelas olika till varje rektor. Beloppet fördelas till varje rektor i varierande storlek och ska möjliggöra för rektor att kompensera för de faktorer som påverkar barnens förutsättningar och behov.

Syfte och avgränsning

Frågeställningen i nämndens återremissyrkande är komplex och det kan vara svårt att urskilja den ekonomiska faktors betydelse för en likvärdig förskola för alla barn. Förvaltningen har valt att närma sig frågeställningen genom att intervjua de tio rektorer i staden med högst socioekonomiskt index, för att belysa vanligt förekommande vardagsutmaningar i relation till förskolans uppdrag och ekonomi.

Metod

Intervjuer är genomfört enskilt för att kunna möjliggöra en sammanhängande berättelse om de faktiska förutsättningarna på respektive förskoleenhet. De aktuella rektorerna ansvarar för förskoleenheter med ett socioekonomiskt index (2024) som ligger i ett spann mellan 191 – 257. Enheterna ligger i stadens mellanområden Bergsjön, Centrala Angered, Kortedala, Norra Angered, Södra Angered och Västra Biskopsgården. Sex av förskolorna ligger i områden som av Polismyndigheten definieras som särskilt utsatta. Två av förskolorna ligger i ett riskområde och två av förskolorna gränsar till särskilt utsatta områden¹. Vad som framkommit av intervjuerna presenteras som en sammanfattning då det finns en tydlig samstämmighet i rektorernas berättelser oavsett vilket mellanområde förskolan ligger i.

1 Ett utsatt område kännetecknas av låg socioekonomisk status och ett kriminellt inflytande som skapar otrygghet och minskar invånarnas vilja att anmäla brott. Ett riskområde liknar utsatta områden men riskerar att utvecklas till ett särskilt utsatt område om insatser uteblir. Ett särskilt utsatt område präglas av en allmän ovilja att delta i rättsprocessen, systematiska hot mot vittnen och förekomst av parallella samhällsstrukturer, vilket gör polisens arbete nästintill omöjligt. Polismyndigheten, 2023.

Sammanfattning intervjuer

Barn

Genomgående i alla intervjuer är att rektor uttrycker att det finns en rad utmaningar i att säkerställa likvärdighet och kvalitet för alla barn. I de tio förskolorna förekommer mellan 10 och 40 olika nationaliteter bland barnen, vilket bland annat innebär att flertalet av barnen har annat modersmål än svenska. Det beskrivs utmanande att ge alla barn tillräckliga förutsättningar för att utveckla sitt språk, både på svenska och respektive modersmål.

För ett flertal av barnen blir verbala instruktioner abstrakta och personalen behöver aktivt följa med barnet och visa med kroppsspråk det som ska kommuniceras. Arbetssättet blir tydliga, enkla ord tillsammans med konkreta handlingar som hjälper barnet att koppla ihop språket med aktiviteten. Ett arbetssätt som är personalkrävande, eftersom pedagogerna kontinuerligt behöver visa och konkretisera för att stötta barnens förståelse och utveckling.

*”Det räcker inte med att be barnet hämta borsten.
Personalen måste följa med barnet till borsten och visa vad man önskar
att barnet gör. Vi måste hela tiden visa mer fysisk vad vi menar för att
barnet ska förstå”*

Vårdnadshavare

Betydelsen av att bygga relationer

Rektorerna uttrycker att samarbetet med vårdnadshavare är både viktigt och utmanande. Det kräver mycket resurser i form av tid, utgifter för tolk och en medvetenhet kring kulturella skillnader. Rektor arbetar aktivt med att stödja vårdnadshavare i vad som är aktuellt för stunden och skapa en trygg relation, men hamnar i en ständig balansgång mellan att möta vårdnadshavarnas behov och samtidigt upprätthålla förskolans pedagogiska fokus. Rektor framhåller att ett gott samarbete med vårdnadshavare är avgörande för barnens utveckling och trygghet. För att skapa detta samarbete behöver det arbetas långsiktigt med att bygga tillitsfulla relationer, vilket kräver en kontinuerlig insats och tid från både rektor och personal.

Språkbarriärer och behov av tolkar

Det beskrivs genomgående att mycket tid och resurser går åt till att bygga relationer, tolka och kommunicera med vårdnadshavare, vilket påverkar förutsättningarna att fokusera på barnens utbildning och undervisning.

I de fall vårdnadshavare varken behärskar svenska språket eller engelska, skapas stora språkbarriärer och ett omfattande behov av tolkar. För vårdnadshavare med begränsade sociala nätverk, kan förskolan vara den enda sociala relationen utanför familjen. De söker därför ofta stöd från förskolan, inte bara i praktiska frågor kring barnet utan även i mer privata angelägenheter. Det gör att förskolan får en dubbel roll – både som pedagogisk verksamhet för barnen och som en social stödfunktion för familjen.

”Vi har vårdnadshavare som är arbetslösa eller lever under ekonomiskt utsatta förhållanden, vilket gör det svårt för dem att tillgodose sina barns grundläggande behov”

”Vi har familjer som bor på två olika adresser för att hela familjen ska få plats, eller tvingas flytta runt på grund av att man bor i andra hand och har ekonomiska svårigheter. Det påverkar barnens kontinuitet i förskolan, då barn slutar och inskolning sker löpande”

I intervjuerna framgår att rektorerna använder sig av olika typer av tolkar för att kommunicera med vårdnadshavare beroende på situation och behov. Man använder en kombination av externa tolkar, telefontolkar och förskolans personal. Valet av tolktjänst styrs av faktorer som kostnader, situationens komplexitet och vilka språkkompetenser som finns tillgängliga internt. Även om tolkar är nödvändiga för att främja dialog och samarbete, innebär det återkommande kostnader och tidskrävande planering av rektor.

”Då vi även har flerspråkiga pedagoger - vilket är en otrolig resurs - har vi lyxen att i vardagen kunna ta stöd av dessa, men vår linje är att alltid boka extern tolk när vi ser behov av detta”

Regelbundet tolkstöd krävs särskilt vid möten som handlar om barnens utveckling, samarbete mellan hem och förskola samt vid samverkan med exempelvis BVC och socialtjänsten. Kostnaderna för tolk per timme är cirka 1 500 kronor för fysiska möten och halva kostnaden för telefontolkning. När förskolans personal används som tolk kan det medföra ytterligare kostnader för vikarier.

”På vissa föräldramöten har vi haft olika rum där tolkar bjudits in för att översätta, vilket ett år innebar 10 olika språk/tolkar på samma möte”

Böcker på svenska och barnens modersmål

För att stödja barnens språkutveckling och stärka banden mellan förskola och hemmet, har flera rektorer inrättat ett så kallad familjebibliotek. Personalen uppmuntrar vårdnadshavare att läsa med sina barn i hemmiljön genom att låna ut och erbjuda böcker på svenska samt på de modersmål som är aktuella. Barnen får därigenom möjlighet att utveckla sitt språk samtidigt som deras kulturella bakgrund inkluderas och värderas. Alla vårdnadshavare är dock inte läs- och skrivkunniga.

”Vi hjälper vårdnadshavare med ansökningar om förlängd vistelsetid för barnen, vilket kan vara viktigt för att främja barnets språkutveckling. Alla vårdnadshavare har dock inte råd med utökad tid utöver de 15 timmar som erbjuds genom allmän förskola”

”Ibland lagar vi mer mat för att fungera som ett komplement till hemmet, när familjer har svårt att tillgodose barnens behov på egen hand”

”Vi ser till att ha extra kläder för barn som saknar tillräckligt med kläder. Vi har exempelvis kontakt med andra förskolor som har extrakläder att dela med sig av”

”Det händer att vårdnadshavare kommer direkt till förskolan och knackar på för att fråga om deras barn får börja där. Då försöker vi stödja vårdnadshavaren i ansökningsprocessen”

En rektor nämner i intervjun att det i innevarande vecka har varit fyra familjer som besökt förskolan i detta ärende.

Oregelbunden närvaro

Det framkommer att del barn har oregelbunden närvaro i förskolan, det kan innebära att barnen är frånvarande under längre perioder. En oregelbundenhet som påverkar barnens kontinuitet i språkutveckling och lärande. Rektorer kontakter vårdnadshavarna för att motivera dem att barnen ska delta regelbundet, och förklarar betydelsen av regelbunden närvaro och hur förskolan bidrar till barnens utveckling.

Personal

De tio förskolorna har en hög andel personal med olika nationaliteter, där flertalet har kommit till Sverige i vuxen ålder. Språkförståelsen i svenska språket är begränsat och innebär ett begränsat ordförråd. Detta påverkar deras

språkförmåga vilket i sin tur kan påverka deras förståelse och utförande av förskolans uppdrag. Rektor betonar viktigheten av ett välutvecklat eller funktionellt språk samtidigt som hen inte hade klarat utan flerspråkig personal.

”Vi hade aldrig klarat oss om vi inte haft flerspråkig personal, men det är mycket viktigt med svenskan”

Det framkommer behov av att personalen behöver både teoretisk kunskap och praktiska verktyg för att möta barnens behov, särskilt när det gäller språkutveckling i en flerspråkig kontext. En otillräcklig svenska hos personalen försvårar arbetet. Det krävs kontinuerlig handledning och stöd till personalen för att kunna tillämpa metoder i praktiken.

”Behov av resurser och stöd i hur vi möter barn med olika bakgrund och behov och vad varje barn behöver mer specifikt”

Det framkommer att rektorerna genomför insatser för att höja personalens språkkompetens, så att det i sin tur kan gynna barnen. Men att säkerställa att alla barn får det språkliga stöd de behöver beskrivs som en svår utmaning, särskilt då både ekonomiska och personella resurser är begränsade. Kompetensutveckling innebär återkommande behov av vikarier för att kunna frigöra personal från barngruppen, vilket påverkar kontinuiteten i arbetet med barnen samt belastar budgeten ytterligare. Utifrån beskrivna utmaningar krävs det mer tid och mer individuell anpassning av undervisningen för att möta alla barns behov i deras utveckling och lärande.

Rektorer uttrycker behov av modellering och kontinuerlig handledning i barngruppen för att personalen ska kunna utveckla sina färdigheter och förmågor i kontexten. Här blir förståelsen av den praktiska tillämpningen viktig och enbart teoretisk handledning otillräcklig.

Rektorer beskriver medvetna strategier i bildande av arbetslag för att sprida ut språkkompetens på enheten så gott det går, men det upplevs otillräckligt som en enskild åtgärd.

Några rektorerna lyfter betydelsen av att personal som bor i samma område som barnen och familjerna, kan påverka graden av orosanmälningar och hantering av svåra samtal. Det kan uppstå en osäkerhet kring hur detta kan påverka dem själva som privatperson och deras relationer i närområdet. Att göra en orosanmälan eller hantera svåra samtal kan uppfattas som ett hot mot egen trygghet eller relationer i privata sociala sammanhang. De kan uttrycka rädsla för negativa reaktioner från vårdnadshavare eller familjer som också kan vara deras grannar.

Förskollärare

Rektorerna lyfter utmaningen i att skapa ändamålsenliga organisatoriska förutsättningar. Att använda resurser på ett sätt som möter barnens behov och stödja förskollärarnas professionella utveckling. Rektorer betonar vikten av förskollärarnas roll i att upprätthålla kvaliteten på förskolan.

Flertalet rektorer uttrycker ett stort behov av att rekrytera förskollärare med kompetens för att arbeta i dessa förskolor med komplexa utmaningar. De betonar att förskollärare i dessa områden inte bara behöver ha en stark pedagogisk kompetens utan även förståelse och färdigheter för att hantera flerspråkiga miljöer och kulturella skillnader.

Det beskrivs utmanande för rektor att hitta förskollärare som är rustade för att möta dessa utmaningar. I den grad man lyckas beskrivs det som en utmaning att behålla förskollärarna över tid.

På ett antal av förskolorna deltar förskollärarna regelbundet i kompetensutveckling för att höja sin kompetens och för att bättre kunna stödja barnens språkutveckling och andra behov. Rektorer uttrycker önskan om att än mer kunna avgränsa förskollärarnas arbetsuppgifter för att frigöra mer tid till pedagogisk utveckling och samverkan med vårdnadshavare. För att nå dit lyfts ökade resurser för att anställa mer personal som en avgörande faktor.

Organisatoriska förutsättningar

Rektorerna beskriver att de arbetar för att systematisera och utveckla verksamheten, men kortsiktiga budgetramar försvårar möjligheten att genomföra långsiktiga satsningar tillsammans med begränsande tillgång till kvalificerade personella resurser. Att kompensera för skillnader i barns bakgrund och förutsättningar kräver ofta extra resurser som inte är tillgängliga, vilket gör det svårt att säkerställa likvärdighet. Rektor beskriver en komplexitet av utmaningar som kräver avvägningar och prioriteringar där inte alla behov kan mötas fullt ut.

Det beskrivs ett stort behov av förstärkning av personella resurserna och att utveckla flexibla stödformer för att bättre möta barnens och vårdnadshavares varierande behov. De betonar vikten av att ha förskollärare och specialpedagoger närvarande i barngrupperna för att stödja och handleda. Man lyfter även utgifter i form av vikariekostnader för möten med vårdnadshavare, när personalen tolkar, vid kompetensutveckling samt vid samverkan med externa aktörer samt sjukfrånvaro.

Det beskrivs en svårighet i att rekrytera och behålla kvalificerad personal, särskilt förskollärare med adekvat kunskap, kompetens och erfarenhet. En utmaning är tillgång till personal med tillräckliga kunskaper i såväl svenska som flerspråkighet. Det kräver både kunskap och förståelse om vad som är relevant samt kompetens att metodiskt omsätta kunskapen för att stödja barns språk-och kunskapsutveckling.

Rektorer uttrycker att man har stora utmaningar och behöver kraftfulla kompensatoriska insatser, där barns språkutveckling utgör en central del. För att lyckas i arbetet är det avgörande att rektor och medarbetare har goda organisatoriska förutsättningar för att leda och bedriva utbildningen och undervisningen med systematik och kvalitet. Barnen behöver möta en rustad pedagogisk personal som har förutsättningar för samarbete, samverkan och kollegialt lärande för att möta upp barnens behov och intressen. Det är utmaningar som innebär att rektor måste kunna vara flexibel och strategisk i användningen av resurser, samtidigt som hen ständigt ska sträva efter att skapa en hög kvalitet för både barn och personal under komplexa förutsättningar.